

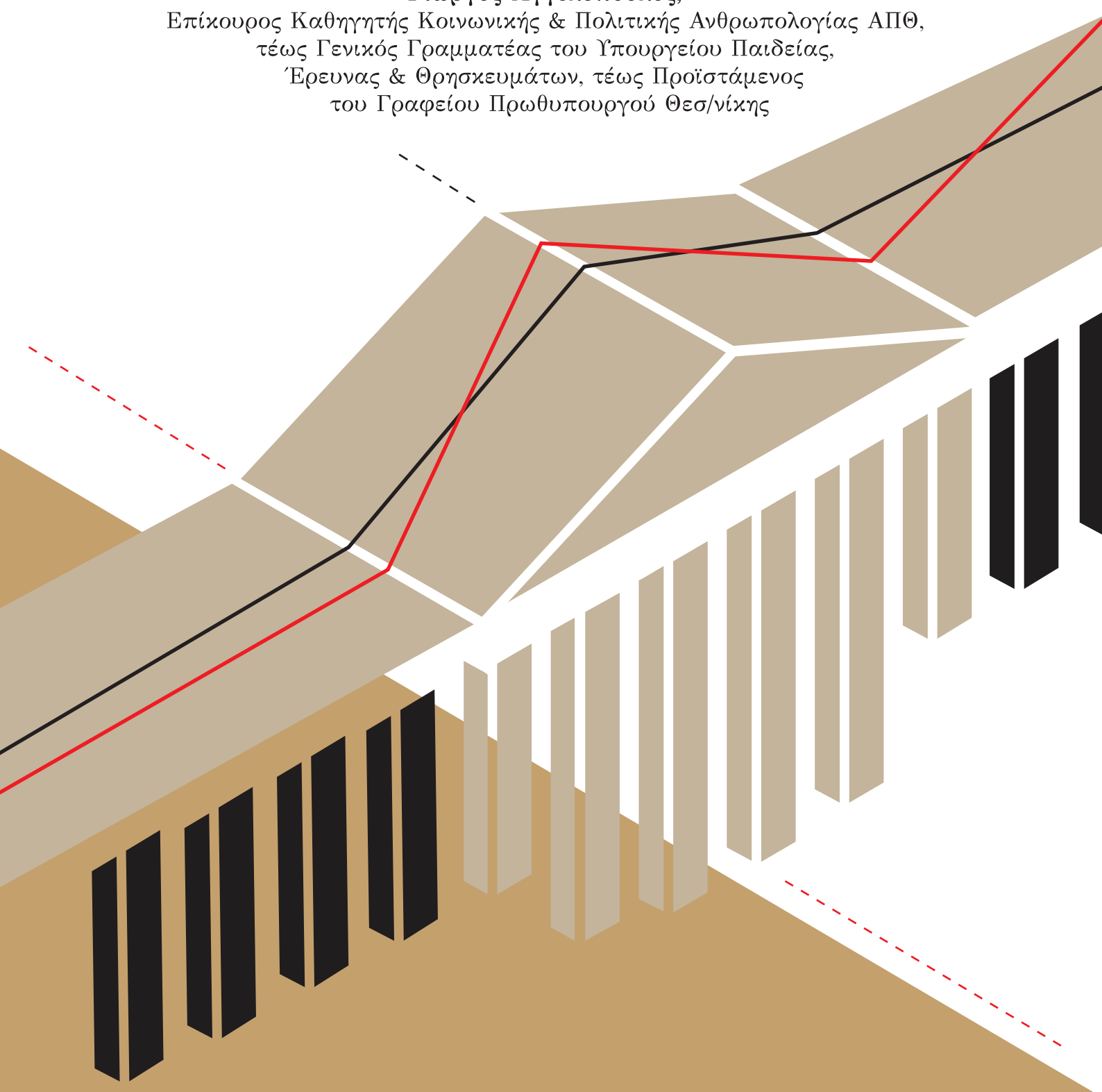

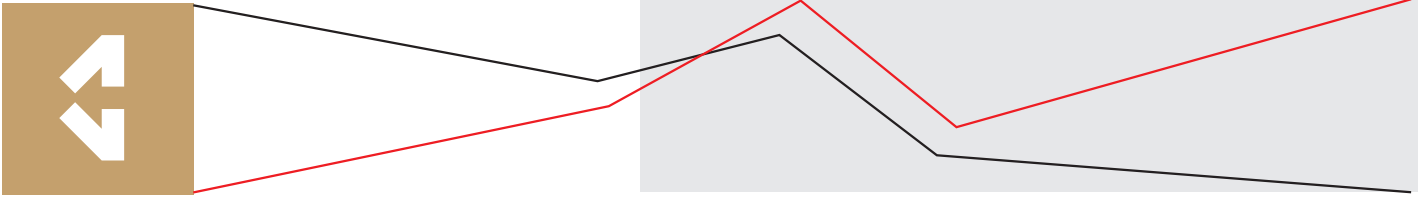
ΕΝΑ

Ινστιτούτο
Εναλλακτικών
Πολιτικών

ΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΣΕ ΚΑΙΡΟΥΣ ΠΑΝΔΗΜΙΑΣ

Γιώργος Αγγελόπουλος,
Επίκουρος Καθηγητής Κοινωνικής & Πολιτικής Ανθρωπολογίας ΑΠΘ,
τέως Γενικός Γραμματέας του Υπουργείου Παιδείας,
Έρευνας & Θρησκευμάτων, τέως Προϊστάμενος
του Γραφείου Πρωθυπουργού Θεσ/νίκης

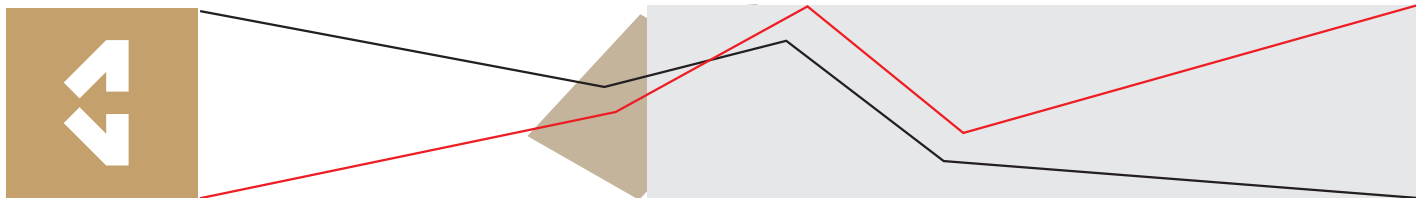

ΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΣΕ ΚΑΙΡΟΥΣ ΠΑΝΔΗΜΙΑΣ

Γιώργος Αγγελόπουλος,
Επίκουρος Καθηγητής Κοινωνικής & Πολιτικής Ανθρωπολογίας ΑΠΘ,
τέως Γενικός Γραμματέας του Υπουργείου Παιδείας,
Έρευνας & Θρησκευμάτων, τέως Προϊστάμενος
του Γραφείου Πρωθυπουργού Θεσ/νίκης

ΜΑΙΟΣ 2020

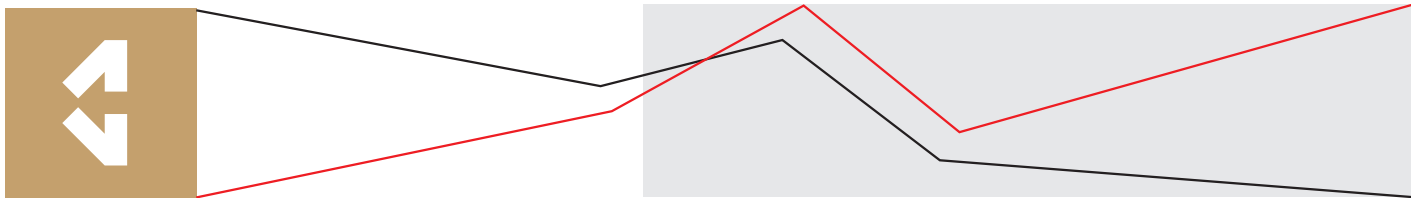

Η επιστήμη, ως μορφή γνώσης, είναι παράγωγο μιας ιστορικής συγκυρίας που συντελέστηκε στον δυτικό πολιτισμό. Οι διαδικασίες με τις οποίες νοηματοδοτείται, παράγεται, διαδίδεται και υλοποιείται η επιστήμη ενέχουν αποτυπώματα του πολιτισμικού πλαισίου εντός του οποίου αυτή αναπτύσσεται. Είναι αδύνατο να διακρίνουμε τις μεταβολές που προκαλούνται στο πανεπιστήμιο χωρίς να συνυπολογίσουμε αυτές που αφορούν την επιστήμη αλλά και όσες η ίδια η επιστήμη και το πανεπιστήμιο προκαλούν σε κάθε ιστορική συγκυρία. Η πανούκλα, σε συνδυασμό με άλλους παράγοντες, έδωσε ώθηση στην ανάπτυξη της επιστήμης και των μεσαιωνικών πανεπιστημίων: Ο αριθμός των φοιτητών αυξήθηκε, κυρίως λόγω της ζήτησης για ιερείς, η αύξηση των φοιτητών συνέβαλε στη μεγέθυνση της ακαδημαϊκής κοινότητας και έδωσε ώθηση σε όλα τα γνωστικά πεδία και τις τέχνες, η έρευνα στην ιατρική και στις φυσικές επιστήμες ακολούθησε νέα, ριζοσπαστικά για την εποχή, παραδείγματα, ο αριθμός των πανεπιστημίων πολλαπλασιάστηκε, ενώ προέκυψαν εσωτερικές θεσμικές διαφοροποιήσεις στα πανεπιστήμια και στη σχέση τους με την κοινωνία και την Εκκλησία, καθώς και ποικίλοι τύποι πανεπιστημιακών ιδρυμάτων.

Το παρόν άρθρο εστιάζει στο πανεπιστήμιο στους «χρόνους» της παρούσας πανδημίας και, δευτερευόντως, στις ιδιαίτερα σημαντικές μεταβολές που φαίνεται να προκαλεί η συγκυρία στα περί της επιστήμης, της γνώσης και της σχέσης της με την εξουσία.¹ Ανατρέχουμε στις συζητήσεις που διεθνώς γίνονται για τις συνέπειες της πανδημίας στα πανεπιστήμια, δίνουμε έμφαση στις προκλήσεις που εμφανίζονται για το πανεπιστήμιο στην Ελλάδα και προσπαθούμε να διατυπώσουμε ένα πλαίσιο προτάσεων αντιμετώπισης των συνεπειών της πανδημίας στο πανεπιστήμιο και την έρευνα.

Η βιαιότητα των μεταβολών που παράγονται από την παρούσα πανδημία προδιαγράφει αλλαγές στους τρόπους με τους οποίους προσλαμβάνουμε την επιστήμη, τη σχέση επιστήμης, αλήθειας και κριτικής, καθώς και τη σχέση αυτών με την κοινωνία και την πολιτική. Για παράδειγμα, είναι ενδιαφέρον να σκεφτούμε τους τρόπους με τους οποίους η επιδημιολογία και η λοιμωξιολογία αποκτούν στην χώρα μας το χαρακτήρα δημόσιας επιστήμης, παρόμοια με την ιστορία και την αρχαιολογία.

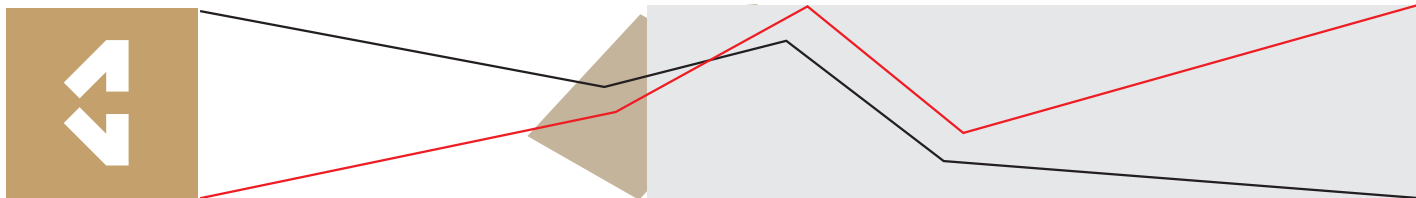
¹ Στο παρόν άρθρο έχω περιορίσει τις αναφορές στις απολύτως αναγκαίες.

Εξίσου ενδιαφέρον είναι να αναλογιστούμε τις δυναμικές που συνδέουν την πανδημία με διάφορες θεωρίες συνωμοσίας, με την τεχνολογία και την επιστήμη. Ορισμένες από τις μεταβολές που σήμερα προκύπτουν στην επιστήμη και στο πανεπιστήμιο συνδέονται με προτεραιότητες που έχουν προκύψει εδώ και χρόνια και επανατοποθετούνται στη συγκυρία. Κάποιες από αυτές τις μεταβολές θα ατονήσουν στο μέλλον, αλλά κάποιες θα εμπεδωθούν ως κανονικότητες. Προς το παρόν, οι «χρόνοι» της πανδημίας για το πανεπιστήμιο διαιρούνται σε δύο στιγμές: η στιγμή του κλεισίματος των πανεπιστημιούπολεων και η επόμενη στιγμή. Οι προκλήσεις των δύο στιγμών εν μέρει ταυτίζονται.

Η πρώτη στιγμή ξεκινά στις αρχές Φεβρουαρίου στην Κίνα και εμπεδώνεται στα τέλη Μαρτίου στην Ευρώπη, τη Βόρεια Αμερική, τις χώρες της ΝΑ Ασίας και την Αυστραλία. Οι προκλήσεις της πρώτης στιγμής αφορούν τη διευθέτηση πρακτικών ζητημάτων υγιεινής και μετακινήσεων φοιτητών και προσωπικού, προσαρμογής των ερευνητικών και διοικητικών διαδικασιών στα νέα δεδομένα και οργάνωσης των μορφών εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, αλλαγές σε χρονοδιαγράμματα, ακύρωση ή αναβολή συνεδριακών και άλλων δράσεων, αναπροσαρμογή των προϋπολογισμών των πανεπιστημίων και μεταβολές στα αναπτυξιακά τους σχέδια. Οι προκλήσεις της πρώτης στιγμής είναι κοινές για όλα τα πανεπιστήμια, αλλά πλήττουν άνισα τα εκπαιδευτικά συστήματα ανάλογα με την ακαδημαϊκή παράδοση κάθε χώρας και το βαθμό διεθνοποίησης κάθε πανεπιστημίου.

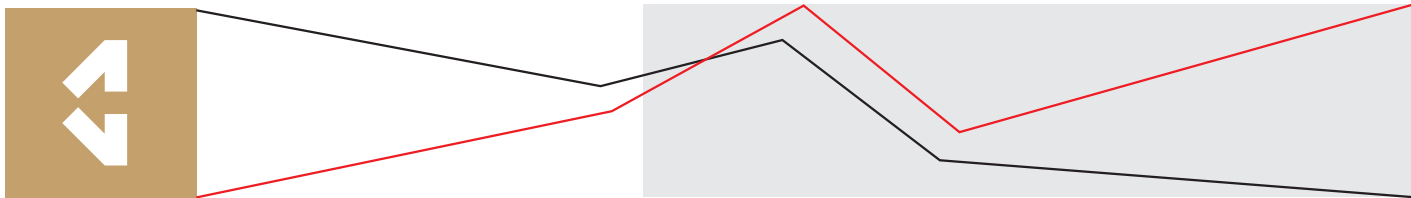
Τα στοιχεία μιας έρευνας με τη συμμετοχή 300 καθηγητών μεγάλων πανεπιστημίων από διαφορετικές χώρες έδειξαν ότι τα μισά πανεπιστήμια είχαν αναπτύξει στις αρχές Απριλίου συστήματα εξ αποστάσεως εκπαίδευσης που κάλυπταν το 100% των αναγκών τους (QS 2020). Οι αναφορές του διεθνούς Τύπου υποστηρίζουν ότι τα μεγάλα σε μέγεθος πανεπιστήμια προσαρμόστηκαν πιο γρήγορα στην αναδιαμόρφωση υπάρχοντων συστημάτων εξ αποστάσεως εκπαίδευσης (Hodge 2020). Η προσαρμογή όμως αυτή ανέδειξε και τα σημαντικά προβλήματα της καθολικής εφαρμογής της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης σε διεθνή κλίμακα. Τα προβλήματα που προέκυψαν αφορούν καταρχάς την ανεπάρκεια τοπικών υποδομών, που εμποδίζει την απρόσκοπτη πρόσβαση στα δίκτυα των διεθνών πανεπιστημίων. Το γεγονός αυτό αναδεικνύει τις κοινωνικές ανισότητες που επιφλοχωρούν στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση. Επιπλέον προβλήματα αφορούν διδακτικές μεθοδολογίες, εργασιακές σχέσεις, οικονομικούς πόρους, θέματα ηθικής και δεοντολογίας αλλά και κοινότητες δυσλειτουργίες (Anguelovski κ.ά. 2020, Burquel and Bush 2020, Mascolo 2020, Murphy 2020, DePietro 2020).

Η πλειονότητα των παραπάνω ζητημάτων μπορεί να αντιμετωπιστεί. Αυτό βέβαια προϋποθέτει σημαντικές αλλαγές στη στοχοθεσία, στον τρόπο οργάνωσης και στη χρηματοδότηση των πανεπιστημίων. Τα πανεπιστήμια με μεγάλο αριθμό αλλοδαπών φοιτητών και διεθνώς διευρυμένες δραστηριότητες παρουσιάζουν τις μεγαλύτερες απώλειες στους προϋπολογισμούς τους, λόγω της μείωσης μετακινήσεων φοιτητών, ερευνητών και πανεπιστημιακών. Το στοιχείο αυτό αποτελεί και τη ρίζα της βασικής ανησυχίας των πανεπιστημίων στις ΗΠΑ, τη Μ. Βρετανία και την Αυστραλία, όπου έχει εμπεδωθεί η νεοφιλελεύθερη αγορά ως κεντρικός μηχανισμός οργάνωσης της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (Andrew and Smyth 2020, Bothwell 2020, Capatides 2020, DePietro ό.π.). Το πρόβλημα εμφανίζεται λιγότερο έντονο στις χώρες στις οποίες το κράτος στηρίζει την τριτοβάθμια εκπαίδευση.

Τα δεδομένα αυτά δεσπόζουν και στη δεύτερη στιγμή των «χρόνων» της πανδημίας: στα προσεχή ακαδημαϊκά έτη. Ας ξεκινήσουμε δεχόμενοι ότι «η πανδημία δεν είναι μια συλλογή ιών, αλλά μια κοινωνική σχέση μεταξύ ανθρώπων, η οποία διαμεσολαβείται από ιούς» (Paul 2020). Ας συμφωνήσουμε ότι οι μορφές που θα λάβει η πανδημία στο άμεσο μέλλον και ο τρόπος αντιμετώπισής της εδράζονται στην πολιτική της κυριαρχίας που σήμερα εξελίσσεται (Preciado 2020). Ανατρέχοντας σε μια επιλεκτική και συνοπτική –αλλά χρήσιμη για τις ανάγκες μας– ανάγνωση των πολιτικών κυριαρχίας, διαπιστώνουμε τάσεις ενίσχυσης των εθνικών κρατών έναντι των υπερεθνικών οργανισμών, επαναφοράς του αιτήματος της αυτάρκειας των εθνικών οικονομιών και των εθνικών συστημάτων υγείας, μείωσης του διεθνούς εμπορίου και των διεθνών μετακινήσεων και υποχώρησης της ευρωπαϊκής ενοποίησης, αυξημένη διεθνή επιρροή της Κίνας, με ταυτόχρονη μείωση της επιρροής των ΗΠΑ και συνολική απώλεια εκείνης της Μ. Βρετανίας, τάσεις εμπέδωσης της απεδαφικοποίησης της εργασίας, ενίσχυση του ψηφιακού κόσμου και του ψηφιακού ελέγχου και συνεχή πίεση για υποχώρηση της κριτικής, της δημοκρατίας και των δικαιωμάτων έναντι της «κατάστασης εκτάκτου ανάγκης». Παράλληλα, διαφοροποιούνται ταχύτατα οι αντιλήψεις μας για το χώρο, το χρόνο, την υγεία, το σώμα και τις ενσώματες εμπειρίες. Μεταβάλλονται οι προσλήψεις μας για τη διάκριση ατομικού και συλλογικού, τα σύνορα της ετερότητας που ορίζουν τους «επικίνδυνους για τη δημόσια υγεία», τη σχέση πληροφόρησης/αυθεντίας – εξουσίας, τις διαδικασίες γνώσης και μάθησης.²

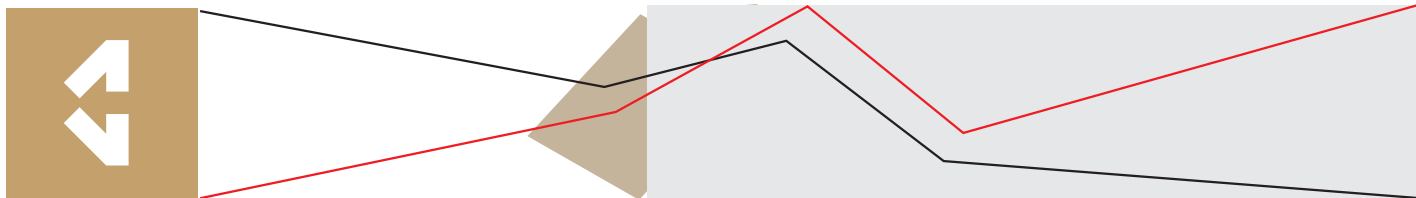
² Ο πρόσφατος τόμος *Αποτυπώσεις σε στιγμές κινδύνου* (Καπόλα, Κουζέλης και Κωνσταντάς 2020) παρέχει στον Έλληνα αναγνώστη μια σφαιρική εισαγωγή στις διεθνείς συζητήσεις περί της πανδημίας.

Τα πιο διεθνοποιημένα μαζικά πανεπιστήμια αντιμετωπίζουν ένα περισσότερο αβέβαιο μέλλον ως προς την προσέλκυση αλλοδαπών φοιτητών και ως προς τα οικονομικά τους (Friga 2020, Snyder 2020). Διατυπώνονται εκτιμήσεις για μείωση της τάξης του 80% των αλλοδαπών φοιτητών στα βρετανικά πανεπιστήμια κατά το τρέχον ακαδημαϊκό έτος (Savage 2020) και τουλάχιστον 50% των φοιτητών που θα μετακινηθούν, σε παγκόσμια κλίμακα, για σπουδές εκτός της χώρας καταγωγής τους κατά το ακαδημαϊκό έτος 2020 - 2021 (QS ό.π.). Ας αναλογιστούμε ότι το ένα τρίτο των ξένων φοιτητών στα αμερικανικά ΑΕΙ προέρχεται από την Κίνα (περίπου 360.000 φοιτητές). Η πλειοψηφία αυτών των φοιτητών αποχωρεί από τα πανεπιστήμια των ΗΠΑ (Snyder 2020). Έμπειροι αναλυτές του αμερικανικού συστήματος ανώτατης εκπαίδευσης επισημαίνουν τον κίνδυνο χρεοκοπίας 500 έως 1000 αμερικανικών ΑΕΙ (Vedder 2020). Ας αναλογιστούμε ότι το 25% των φοιτητών στα πανεπιστήμια της Μ. Βρετανίας προέρχεται από το εξωτερικό.

Ο Thomas Estermann, Διευθυντής υπεύθυνος για θέματα διακυβέρνησης και χρηματοδότησης στην Ευρωπαϊκή Οργάνωση Πανεπιστημίων (EUA), διατυπώνει την άποψη ότι οι μεγάλοι χαμένοι της επερχόμενης κρίσης θα είναι τα πανεπιστήμια της διεθνοποιημένης ακαδημαϊκής αγοράς, δηλαδή αυτά του αγγλοσαξονικού μοντέλου (Estermann 2020). Η Alice Gast, Πρόεδρος του Imperial College του Λονδίνου, τόνισε σε πρόσφατη συνέντευξη: «Χρειαζόμαστε την υποστήριξη της κοινωνίας στην έρευνα. Η παρούσα κρίση το έδειξε πολύ καθαρά» (Andrew and Smyth 2020). Όμως και «τα πανεπιστήμια σε χώρες στις οποίες η χρηματοδότηση της ανώτατης εκπαίδευσης βασίζεται κυρίως στην κρατική ενίσχυση θα επηρεαστούν ποικιλοτρόπως [...] για ένα διάστημα μεταξύ δύο έως τεσσάρων ετών.» (Estermann ό.π.). Οι κίνδυνοι αφορούν και αρκετά πανεπιστήμια της Ολλανδίας, της Γερμανίας και της Γαλλίας (Galiniier 2020). Τα «πανεπιστήμια ελίτ», παρότι εξίσου διεθνοποιημένα, παρουσιάζονται λιγότερο ευάλωτα. Ο Thomas Bailey, Πρόεδρος του Κολλεγίου Εκπαίδευσης Εκπαιδευτικών στο Πανεπιστήμιο Κολούμπια, χαρακτηριστικά επισήμανε ότι «τα ελίτ ιδρύματα που έχουν καλούς πόρους και χαίρουν υψηλής εκτίμησης είναι ικανά να επιβιώσουν» (Capatides ό.π.).

Το γεγονός εξηγείται αν σκεφτούμε ότι η μείωση των εισοδημάτων -και κατ' επέκταση τα διαθέσιμα για δίδακτρα ποσά- έχουν ταξικό πρόσημο. Τα εισοδήματα των οικογενειών που στέλνουν τους γόνους τους σε «πανεπιστήμια ελίτ» αναμένεται να επηρεαστούν λιγότερο από τα εισοδήματα των χαμηλότερων κοινωνικών τάξεων.

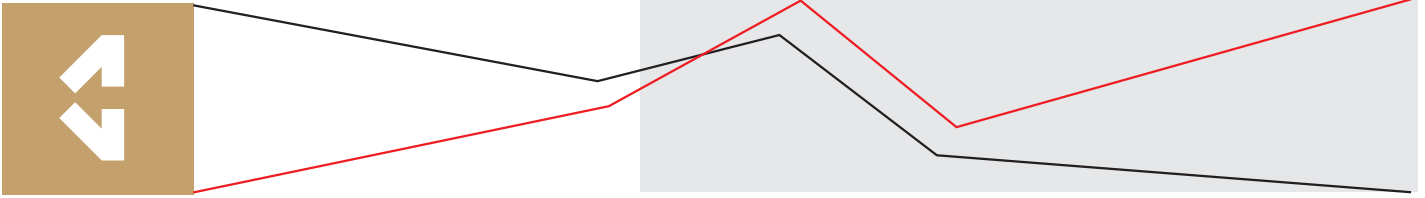

Στην ίδια εκτίμηση καταλήγουν και εμπειρογνώμονες που επισημαίνουν ότι όσοι φοιτητές έχουν την οικονομική δυνατότητα να σπουδάσουν σε κανονικά αμφιθέατρα και σε ακριβές, αλλά υγειονομικά ασφαλείς, εστίες σίγουρα θα ακολουθήσουν αυτή την επιλογή (Burquel and Bush ό.π.). Σημειώνουμε ότι στην πρόσφατη έρευνα του Quacquarelli Symonds (QS 2020) το 41% των φοιτητών που ήδη ενδιαφέρονται για σπουδές σε άλλη χώρα δήλωσαν ότι δεν εξετάζουν το ενδεχόμενο της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης. Παρά τις συνθήκες πανδημίας, επιμένουν στην κλασική εκπαιδευτική διαδικασία.

Για την πλειοψηφία των πανεπιστημίων της Ευρώπης η «μετανάστευση των μαθημάτων σε εξ αποστάσεως πλατφόρμες διδασκαλίας» ενδέχεται αφενός να μειώσει τις επενδύσεις στις υποδομές (Snyder 2020) και αφετέρου να περιορίσει τον αριθμό των φοιτητών που θα συμμετέχουν στα κανονικά προγράμματα σπουδών. Αξίζει να επισημάνουμε ότι οι συνέπειες δεν θα είναι ίδιες σε όλα τα ακαδημαϊκά πεδία. Οι ανθρωπιστικές επιστήμες και οι τέχνες αναμένεται να εκτεθούν σε μεγάλη πίεση (Snyder 2020). Σε μεγαλύτερη όμως πίεση αναμένεται να εκτεθούν τα πανεπιστημιακά Τμήματα οικονομικών σπουδών των ΗΠΑ και της Ευρώπης, που τις τελευταίες δύο δεκαετίες προσέλκυαν μεγάλο αριθμό αλλοδαπών φοιτητών (Burquel and Bush ό.π.).

Αλλαγές διαφαίνονται και στον τρόπο με τον οποίο πραγματοποιούμε και διαχέουμε την έρευνα, στη διδασκαλία και διοίκηση στα πανεπιστήμια, στα πλαίσια συναντήσεων των μελών της ακαδημαϊκής κοινότητας (από τα φοιτητικά πάρτι μέχρι τα διεθνή συνέδρια). Η πανδημία ανέδειξε, για ακόμα μια φορά, στην ευρύτερη κοινωνία τη σημασία της επιστημονικής γνώσης. Οι πολιτικοί σε όλο τον κόσμο έδωσαν μεγαλύτερη αυτονομία στις προτάσεις της επιστημονικής κοινότητας ή, έστω, προσπάθησαν να αιτιολογήσουν τις αποφάσεις τους βάσει επιστημονικών επιχειρημάτων.

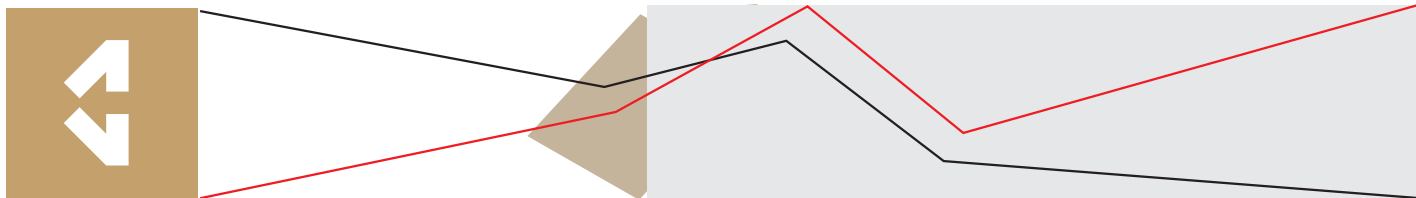
Συνιστά αυτό μια «επιστροφή» στις υποσχέσεις της νεωτερικότητας ως προς την αξία της γνώσης; Ακόμη κι αν αυτό ισχύει –και παρόλο που γνωρίζουμε τα αδιέξοδα της νεωτερικής πίστης στη θετικιστική γνώση–, πιθανά ανοίγεται μια δίοδος υπέρβασης του μετανεωτερικού ευτελισμού (π.χ. προτροπές Τραμπ για το ενδεχόμενο θεραπείας ασθενών με κορονοϊό μέσω ενέσεων απολυμαντικού). Ας έχουμε βέβαια κατά νου ότι ακόμη και η τεχνική διάγνωσης ενός ιού δεν είναι επιστημονικά ουδέτερη, αλλά ενέχει «πολιτική υποκειμενικότητα» (Βλαντώνη και Τύμπας 2020: 219). Χαρακτηριστικό παράδειγμα, η ταξική μεροληψία που υποκρύπτει η χρήση των τεστ PRC έναντι των τεστ ELISA για τον εντοπισμό του κορονοϊού (ό.π.).

Το γεγονός δεν είναι μοναδικό· έχει πολλάκις διαπιστωθεί στη μελέτη των πανδημιών (Lynteris and Poleykett 2018). Όπως τονίζει η Κυπριανίδου (2020), η πανδημία επαναφέρει με πιο επιτακτικό τρόπο βασικά ερωτήματα για την επιστήμη αυτή καθαυτή, για το είδος των διεθνών και εθνικών επιστημονικών δομών που «είναι οι αναγκαίες για να ανταποκριθούμε στις σύγχρονες απαιτήσεις απέναντι στις μεγάλες προκλήσεις που απειλούν το είδος και τον πλανήτη», για τους κανόνες δεοντολογίας και τις ρυθμίσεις βιοηθικής, για την ανάγκη αυτο-ρύθμισης της έρευνας και τον ρυθμιστικό ρόλο των κρατικών και διεθνών θεσμών. Η πανδημία σίγουρα έδειξε τη σημασία των ανοιχτών δεδομένων και της απρόσκοπτης πρόσβασης σε ερευνητικά αποτελέσματα. Ερευνητές από όλο τον κόσμο μοιράστηκαν σε λίγες εβδομάδες πολύ σημαντικά ερευνητικά δεδομένα σχετικά με την εξέλιξη του κορονοϊού (Mascolo ό.π., Muirghy ό.π.).

Ιδιαίτερα σοβαρό είναι και το θέμα του περιορισμού του ακαδημαϊσμού και της αυτονομίας των πανεπιστημίων σε περιόδους έκτακτων συνθηκών. Όπως επισήμανε και ο πρόεδρος της Ευρωπαϊκής Οργάνωσης Πανεπιστημίων: «Σε ορισμένες χώρες οι κανόνες της έκτακτης κατάστασης παρείχαν στις κυβερνήσεις εξουσίες πέραν των κοινών διαδικασιών ελέγχου» (Muirghy ό.π.). Η ακαδημαϊκή ελευθερία κινδυνεύει όμως και από τις αποφάσεις που θα προκύψουν λόγω των εσωτερικών πολιτικών που επιβάλλουν οι ίδιες οι πανεπιστημιακές διοικήσεις (Snyder 2020). Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί, στην περίπτωση των πανεπιστημίων στην Ελλάδα, η λήψη απόφασης της Συγκλήτου του ΑΠΘ για τον τρόπο πραγματοποίησης των εξετάσεων του τρέχοντος εαρινού εξαμήνου χωρίς να έχουν προηγηθεί σχετικές αποφάσεις των Γενικών Συνελεύσεων των Τμημάτων.

Επιπλέον, ελλοχεύει ο κίνδυνος να γίνει η πανδημία το γενικό ισοδύναμο μέσω του οποίου θα αξιολογείται και θα ενισχύεται η έρευνα και το πανεπιστήμιο. Είναι σαφές ότι πρέπει να ενισχύσουμε την έρευνα σχετικά με την πανδημία. Αυτό όμως δεν πρέπει να αποστερήσει πόρους από την έρευνα σε θέματα άσχετα με την πανδημία. Αν συμβεί, θα υπάρξουν πολλαπλές και δύσκολα αναστρέψιμες αρνητικές συνέπειες στην κριτική γνώση, στη σχετική αυτονομία της επιστήμης από τη συγκυρία και στους θεσμούς που υπηρετούν την έρευνα και την επιστήμη. Πρέπει να λειτουργήσουμε με μια λογική πρόσθεσης -και όχι αφαίρεσης- πόρων. Τέλος, τίθεται ένα τεράστιο ζήτημα για το ποιος χρηματοδοτεί -και άρα «κατευθύνει» την έρευνα και τη θεματολογία της-, καθώς και ποιος ωφελείται από αυτή.

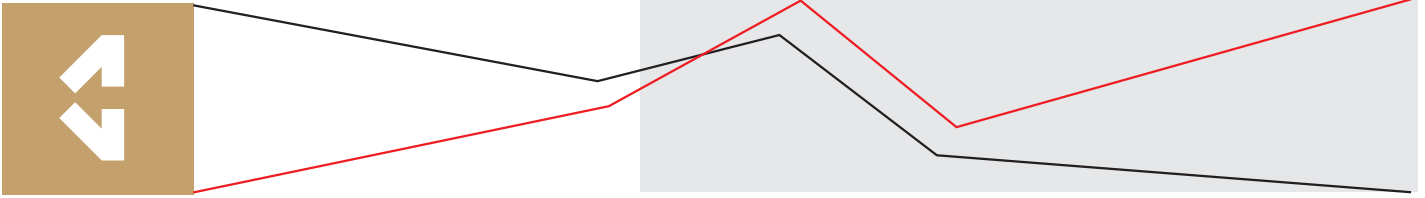

Η συγκυρία της πανδημίας έχει αποκαλύψει απίστευτες παθογένειες ως προς τις διαδρομές ανάμεσα στις επιχορηγήσεις επιστημονικών εργαστηρίων, τις δημοσιεύσεις σε διεθνή επιστημονικά περιοδικά, τις φαρμακευτικές εταιρίες, τα κυβερνητικά γραφεία, τα ΜΜΕ και την κατευθυνόμενη κερδοφορία σε ολιγοπωλιακές αγορές.

Οι εξελίξεις αυτές βρίσκουν το ελληνικό πανεπιστήμιο με νωπές τις πληγές από τα εγχειρήματα νεοφιλελεύθερης θεσμικής απορρύθμισης και την τιμωρητική λιτότητα της περιόδου 2009 - 2015. Οι 1.690 νέες θέσεις ΔΕΠ που δόθηκαν στα πανεπιστήμια το 2016 - 2019 κάλυψαν μέρος μόνο του κενού που δημιούργησε η πολιτική των μηδενικών διορισμών της περιόδου 2010 - 2015. Τα εισοδήματα των διδασκόντων έχουν υποστεί μείωση που σε πραγματικό μέγεθος πλησιάζει το 40%. Η αύξηση της χρηματοδότησης στα έτη 2017, 2018 και 2019 δεν κατόρθωσε να καλύψει την τρομακτική μείωση των προϋπολογισμών των ΑΕΙ που ξεκίνησε το 2010. Το σύνολο της κρατικής χρηματοδότησης των ΑΕΙ το 2019 έφθασε στο επίπεδο του ακαδημαϊκού έτους 2013 - 2014.

Υποστηρίχθηκε βέβαια η έρευνα μέσω της δημιουργίας νέων θεσμών (π.χ. ΕΛΙΔΕΚ) και περιορίστηκε ο ρυθμός φυγής νέων ερευνητών στο εξωτερικό. Το 2019, για πρώτη φορά στην Ελλάδα, οι δαπάνες για Έρευνα & Ανάπτυξη ξεπέρασαν το 1% του ΑΕΠ. Διαμορφώθηκε ένα νέο τοπίο μέσω των συμπράξεων ΤΕΙ και πανεπιστημίων, που διεύρυναν τα μεγέθη των ιδρυμάτων, καθιστώντας τα βιώσιμα στο ευρωπαϊκό περιβάλλον. Επιτεύχθηκε, το 2018, η συμμετοχή τριών ελληνικών πανεπιστημίων στα ευρωπαϊκά πανεπιστημιακά δίκτυα. Η θεσμοθέτηση απαλλαγής του ενός τρίτου των φοιτητών από τα διδάκτρα κάθε προγράμματος ΠΜΣ ενίσχυσε την παραγωγή νέων επιστημόνων χωρίς ταξικούς φραγμούς. Το μέτρο δυστυχώς καταργήθηκε μόλις ανέλαβε η κυβέρνηση της ΝΔ. Όλα αυτά έχουν δημιουργήσει ένα πλαίσιο οριακής λειτουργίας των πανεπιστημίων, εμπέδωσης του ατομικισμού, «αξιοποίησης» των ΠΜΣ για αμοιβές των διδασκόντων και δυσκολίας συγκρότησης ενός οράματος για το μέλλον.

Υπάρχουν βέβαια και οι θετικές όψεις της συγκυρίας: Τα ελληνικά πανεπιστήμια έχουν το πλεονέκτημα της καθυστέρησης εμπέδωσης των νεοφιλελεύθερων πολιτικών και τις ενισχύσεις με προσωπικό και χρηματοδότηση που έλαβαν την περίοδο 2016 - 2019.

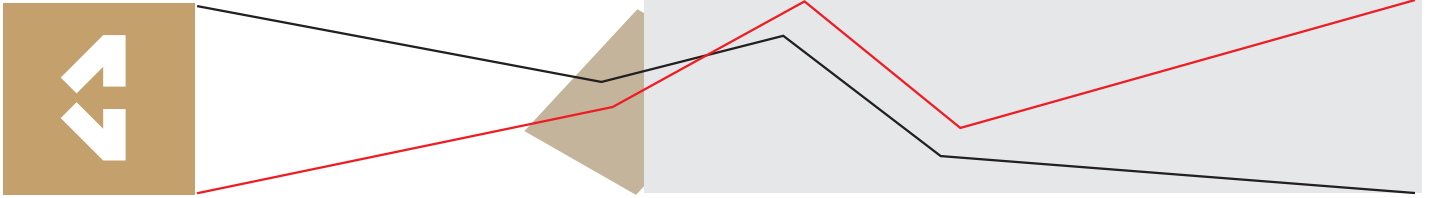

Κατάφεραν, κυρίως λόγω της συνέπειας των διδασκόντων, να διατηρήσουν τη λειτουργία τους κατά το εαρινό εξάμηνο του 2019 - 2020 και να οδηγηθούν - μέσω πολλών ατραπών και με μια δόση «ευελιξίας»- στην ολοκλήρωση του ακαδημαϊκού έτους. Οι Ιατρικές Σχολές και οι Σχολές Επιστημών Υγείας συνέβαλαν αθόρυβα αλλά σημαντικά στην αντιμετώπιση της πανδημίας.

Οφείλουμε σήμερα να συζητήσουμε το βραχυπρόθεσμο και μεσοπρόθεσμο μέλλον των ελληνικών πανεπιστημίων λαμβάνοντας υπόψη όλα τα νέα δεδομένα. Όπως ήδη επισημάναμε, η πανδημία αναδεικνύει δυναμικές που προϋπάρχουν στο κοινωνικό, το πολιτισμικό και το πολιτικό συγκείμενο. Η προσπάθειά μας θα πρέπει να εστιάσει σε εκείνες τις δυναμικές που θα επιτρέψουν στο πανεπιστήμιο να λειτουργήσει ως προωθητικός μηχανισμός ενίσχυσης της έρευνας προς όφελος των κοινωνιών μας και όχι του κέρδους, ως πεδίο ανάπτυξης παραγωγικών δυνάμεων που σέβονται τη φύση και τα όρια που μας θέτει, ως θεσμός εμπέδωσης της κριτικής σκέψης, της κοινωνικής συνοχής και της δημοκρατίας.

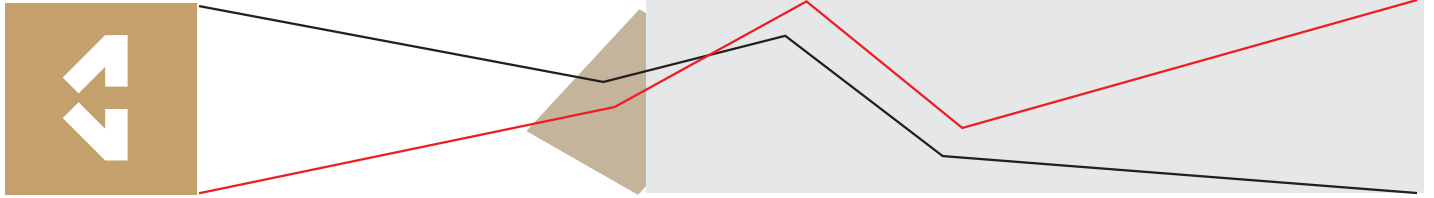
Χρειάζεται να διακρίνουμε τα επιτακτικά επείγοντα: Γνωρίζοντας ότι η διά ζώσης εκπαίδευση είναι αναντικατάστατη και βασική μορφή παροχής εκπαίδευσης, ας δημιουργήσουμε συνθήκες επιστροφής στα αμφιθέατρα και τα εργαστήρια με όρους που διασφαλίζουν την υγεία όλων των μελών της ακαδημαϊκής κοινότητας. Ας εμπεδώσουμε εντός του καλοκαιριού τα ψηφιακά εργαλεία που, σε περίπτωση επιστροφής της πανδημίας, θα μας επιτρέψουν να λειτουργήσουμε με τις λιγότερες δυνατές εκπτώσεις ακαδημαϊσμού. Αν μείνουμε όμως στα επείγοντα της εξ αποστάσεων εκπαίδευσης, θα υπονομεύσουμε αυτό καθαυτό το μέλλον του πανεπιστημίου και της επιστήμης.

Πέρα από τα επείγοντα του άμεσου «χρόνου», οφείλουμε να δούμε την επόμενη μέρα ως προς την υποστήριξη της κριτικής σκέψης, την ενίσχυση της χρηματοδότησης, της θεσμικής αυτοτέλειας των πανεπιστημίων και της έρευνας, καθώς και ως προς την εξασφάλιση του δικαιώματος στη γνώση για όσους φοιτητές και φοιτήτριες προέρχονται από κοινωνικά στρώματα που πλήττονται από τις όποιες οικονομικές μεταβολές. Σε αυτό τον δεύτερο «χρόνο», στο εθνικό επίπεδο οφείλουμε να θέσουμε δικλείδες ασφαλείας, ώστε τα ελληνικά πανεπιστήμια να μην επιστρέψουν, με αφορμή την πανδημία, στη θεσμική, χρηματοδοτική και ερευνητική ασφυξία της περιόδου 2010 - 2015.

Πολλές από τις πρόσφατα νομοθετημένες προσπάθειες γκροτέσκας ιδιωτικοποίησης (π.χ. ξενόγλωσσα τριετή προγράμματα με δίδακτρα) έχουν ήδη ακυρωθεί από τη συγκυρία της πανδημίας. Μπορούμε να τα προσπεράσουμε και να δούμε τις πραγματικές ανάγκες και τις σοβαρές προοπτικές.

Στο ευρωπαϊκό επίπεδο, ας θυμηθούμε τα συμπεράσματα που βγάλαμε από την κρίση του 2008 και τις επιπτώσεις της στα ευρωπαϊκά πανεπιστήμια. Σύμφωνα με τις αναλύσεις της Ευρωπαϊκής Οργάνωσης Πανεπιστημίων, όσες χώρες διατήρησαν την κρατική χρηματοδότηση της έρευνας και της ανώτατης εκπαίδευσης, την περίοδο της κρίσης της προηγούμενης δεκαετίας, προχώρησαν δυναμικά και διεύρυναν την απόστασή τους από τις χώρες που έκαναν περικοπές στη δημόσια χρηματοδότηση και έρευνα (Estermann ό.π.). Ο Μ. Μιγρήν, πρόεδρος της Ευρωπαϊκής Οργάνωσης Πανεπιστημίων, δήλωσε ότι η αναγκαία οικονομική ενίσχυση των πανεπιστημίων δεν θα πρέπει να είναι ζήτημα μόνο του κάθε κράτους-μέλους αλλά και του προϋπολογισμού της ΕΕ (Μιγρήν ό.π.). Ας απαιτήσουμε την ενίσχυση της χρηματοδότησης και των εργαλείων της έρευνας στην ΕΕ, καθώς και της κινητικότητας ερευνητών, πανεπιστημιακών και φοιτητών. Μιας κινητικότητας που δεν θα αντιμετωπίζει τους φοιτητές ως «μεταφορείς» διεθνούς οικονομικού κεφαλαίου διδάκτρων αλλά ως ενεργούς πολίτες και μελλοντικούς επιστήμονες. Ας πολλαπλασιάσουμε τα ευρωπαϊκά πανεπιστημιακά δίκτυα, ώστε να συμπεριλάβουν όλα τα πανεπιστήμια που επιθυμούν να ενταχθούν σε αυτά. Η εκπαίδευση είναι ένα από τα ελάχιστα πεδία στα οποία επιβιώνει το κοινό ευρωπαϊκό όραμα. Ένα όραμα συνώνυμο με τις υποσχέσεις του Διαφωτισμού, που διαμόρφωσαν πολιτισμικά την επιστήμη. Σήμερα, περισσότερο απ' ό,τι δύο μήνες πριν, γνωρίζουμε καλύτερα τη «σκοτεινή πλευρά» του Διαφωτισμού και της επιστήμης. Άρα, μπορούμε να αναμετρηθούμε με την απελευθερωτική συνθήκη της κριτικής γνώσης. Ιδού η Ρόδος...

Πηγές

Andrew Jack and Jamie Smyth. 21/4/2020. “Coronavirus: universities face a harsh lesson”. *Financial Times*.

Anguelovski Isabelle, Esteve Corbera, Jordi Honey-Rosés and Isabel Ruiz-Mallén. 31/3/2020. *Academia in the Time of Covid-19: Our Chance to Develop an Ethics of Care* (<http://www.bcnuej.org/2020/03/31/academia-in-the-time-of-covid-19-our-chance-to-develop-an-ethics-of-care/>).

Βλαντώνη Κατερίνα και Τέλης Τύμπας. 2020. «Για την τεχνοπολιτική των διαγνωστικών τεστ του ιού SARS-CoV-2: Η αυθόρμητη κοινωνιολογία-ανθρωπολογία στη μοριακή βιολογία της PCR, η αυθόρμητη ιστορία-αρχαιολογία στη βιοχημεία της ELISA» στο Καπόλα Πόλα, Γεράσιμος Κουζέλης και Ορέστης Κωνσταντάς (επιμ.) *Αποτυπώσεις σε στιγμές κινδύνου*. (Τοπικά Ιθ'). Αθήνα: Νήσος - EMEA, σσ. 219 - 223.

Bothwell Ellie. 19/3/2020. “Coronavirus could be ‘make or break’ for universities’ finances”. *Times Higher Education*.

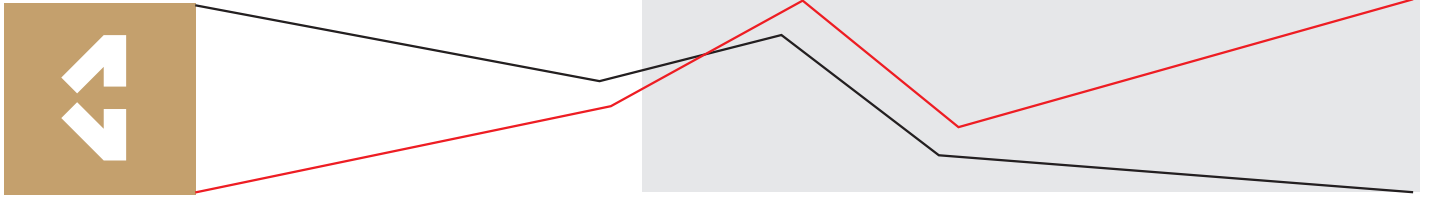
Burquel Nadine and Anja Bush, 25/4/2020. “Lessons for international higher education post COVID-19”. *University World News*.

Capatides Christina. 10/4/2020. “Colleges across the U.S. brace for impact as the coronavirus batters their already tenuous financial ground”. *CBS News*.

DePietro Andrew. 30/4/2020. “Here’s A Look At The Impact Of Coronavirus (COVID-19) on Colleges And Universities in the U.S.”. *Forbes*.

Estermann Thomas, 23/4/2020. *University funding amid the coronavirus pandemic: lessons learnt from the 2008 global economic crisis* (<https://eua.eu/resources/expert-voices/>).

Friga Paul. 24/4/2020. “The Great Recession Was Bad for Higher Education. Coronavirus Could Be Worse”. *The Chronicle of Higher Education*.

Galinier Pascal. 17/2/2020. “Les échanges universitaires entre la France et la Chine perturbés par le coronavirus”. *Le Monde*.

Hodge Elise. 16/3/2020. *The Impact of Coronavirus on Higher Education* (<https://www.keystoneacademic.com/news/the-impact-of-coronavirus-on-higher-education>).

Καπόλα Πόλα, Γεράσιμος Κουζέλης και Ορέστης Κωνσταντάς (επιμ.) *Αποτυπώσεις σε στιγμές κινδύνου. (Τοπικά ιθ')*. Αθήνα: Νήσος - ΕΜΕΑ.

Κυπριανίδου Πατρίτσια. 2020. «Εν μέσω πανδημίας» στο Καπόλα Πόλα, Γεράσιμος Κουζέλης και Ορέστης Κωνσταντάς (επιμ.) *Αποτυπώσεις σε στιγμές κινδύνου. (Τοπικά ιθ')*. Αθήνα: Νήσος - ΕΜΕΑ, σσ. 231 - 232.

Lynteris Christos and Branwyn Poleykett. 2018. «The Anthropology of Epidemic Control: Technologies and Materialities». *Medical Anthropology*, 37(6), σσ. 433-441.

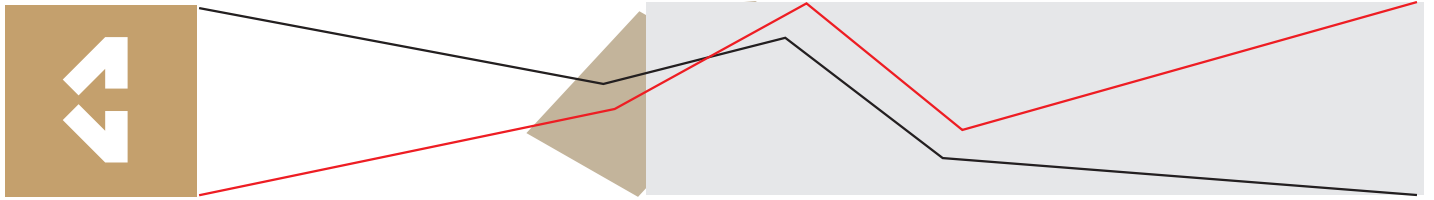
Mascolo Michael, 2020. *Transforming Higher Education: Responding to the Coronavirus and Other Looming Crises* (https://www.academia.edu/42810257/Transforming_Higher_Education_Responding_to_the_Coronaviris_and_Other_Looming_Crises).

Murphy Michael. 2/5/2020. “Universities beyond the coronavirus crisis - What awaits?” *University World News*.

Paul Ian Alan. 2020. *Ten Premises For A Pandemic* (<https://www.ianalanpaul.com/ten-premises-for-a-pandemic/>).

Preciado B. Paul. 28/3/2020. “Aprendiendo del virus”. *El País*.

Savage Michael. 11/4/2020. “Universities brace for huge losses as foreign students drop out”. *The Guardian*.

Snyder J. Aaron. 30/4/2020. "Higher Education in the Age of Coronavirus". *Boston Review*.

QS. 2/4/2020. *The impact of the coronavirus on global higher education*. Quacquarelli Symonds (<http://info.qs.com>).

Vedder Richard. 4/5/2020. "Six Ways to Keep American Universities Alive". *Forbes*.

ENA

Ινστιτούτο
Εναλλακτικών
Πολιτικών

ENA Ινστιτούτο
Εναλλακτικών Πολιτικών
Ζαλοκώστα 8, 106 71 Αθήνα,
+30 210 364 7912

info@enainstitute.org
www.enainstitute.org

